

УДК 81'282(1-21)-[116+27]:811.161.1(477.74)

**“ВІРТУАЛЬНИЙ ІСТОРИЗМ” ЯК ПРОБЛЕМА ТЕКСТОТВОРЕННЯ
У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ РОМАНІ
(НА МАТЕРІАЛІ ЛЬВІВСЬКОЇ БЕЛЕТРИСТИКИ
ЮРІЯ ВИННИЧУКА)**

Ілона Боросовська

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра української мови імені професора Івана Ковалика
вул. Університетська, 1/234, Львів, Україна, 79602,
тел.: (80 322) 296 47 17
e-mail: ilonaborosovska@gmail.com*

Описано особливості та механізми різних типів історичної стилізації (речової, локаційно-подієвої, наративно-викладової, композиційної) в історичних романах сучасного українського белетриста Юрія Винничука “Аптекарь” (2015) і “Сестри крові” (2018). Винничуківську концепцію “віртуального історизму” узалежнено специфікою модифікованих постмодерних жанрів (“фантазмагоричний роман на історичному тлі”), авторським баченням обробки та імплантації текстового матеріалу і наративною стратегією.

Ключові слова: історичний роман, фантазмагорія, стилізація, мовний колорит епохи, архаїзація, лексичні архаїзми, нарація.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2020.72.10928>

Окреслення проблеми. Попри те, що історичний роман кваліфікують як жанр художньої прози, в якому основну увагу зосереджено на змалюванні історичних подій, а всі основні елементи ідейно-образного змісту підпорядковано такому змалюванню, більшість текстів історичної тематики не завжди залишаються такими на рівні читацького сприйняття [14: 62]. Особливо актуальною ця теза є для сучасного літературного процесу, що сформував новий тип романної структури, орієнтованої на псевдоісторизм, віртуальність, альтернативне бачення історії. Хоча у сучасній літературній критиці Юрія Винничука кваліфікують як письменника історичного жанру, сам він себе таким не вважає, а читати класиків і сучасних письменників-істористів не любить. “Головна проблема наших історичних романів – там персонажі розмовляють якоюсь дерев’яною мовою. А треба вміти почути, треба дізнаватися про живу мову тих часів і вчитися її передавати. А хто ж хоче таким займатися?” [19]. Історичність для Ю. Винничука не є самоціллю, а радше засобом творчого самовираження. Жанр останніх своїх великих романів (“Танго смерті”, “Аптекарь”, “Сестри крові”) він ідентифікує не як історичний, а як “фантазмагоричний на історичному тлі,” а історичний антураж своїх текстів називає “віртуальним” [19]. До проблеми мовного оформлення тексту і його архітекtonіки Ю. Винничук ставиться досить педантично. В одному з інтерв’ю він навіть зізнався, що “письменників цінує у першу чергу за їхнє письмо, а вже потім за сюжет” і не

дуже любить зауваження літературних редакторів, які вичитують і умисне “вихолошують” його тексти [19]. Індивідуальний стиль Ю. Винничука далеко не завжди викликає схвальні рецензії: нові романи письменника, манеру письма якого у 2012 році після виходу “Танго смерті” порівнювали зі стилем Еко та Борхеса [13], вже у 2015-му критикували за жанрово-стилістичну невикінченість і збіднілість мови “Аптекаря”. Окремі оглядачі говорили навіть про усталений творчий стереотип і стилістичну квінтесенцію постмодерніста Ю. Винничука: “давній Львів (і словничок реалій наприкінці), авантюризм, містичність, еротичність, історичність – і все це добряче скроплене фірмовими діалектизмами” [19], та, як правило, детективний сюжет з елементами гротеску, бурлеску, фантасгармонії, пародії, гумору, іронії, сарказму, стьобу, еротизму та містифікації [16].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження історичного колориту епохи як заснованої на історичній стилізації системи взаємовідношень сучасних та застарілих лексико-стилістичних та граматичних засобів мови, естетично трансформованих за законами мовної гармонії та контрасту, мають довгу традицію в українському мовознавстві, утім, особливості історичної стилізації у модифікованих постмодерних жанрах, які, безумовно, мають свою специфіку, бо узалежнюються авторським баченням обробки та імплантації текстового матеріалу і нарративною стратегією, ще не були об’єктом наукового аналізу. Тобто, при дослідженні мови історичної (чи псевдоісторичної) белетристики Ю. Винничука доцільно враховувати не тільки об’єктивну потребу передати мовний колорит епохи, але й суб’єктивну артистичну настанову на містифікацію і фантазмагоризацію історичного дискурсу. **Актуальність дослідження** зумовлена, по-перше, тим, що мова Ю. Винничука (попри велику популярність і титулованість автора та значні тиражі його творів) ще не була об’єктом комплексного мовознавчого аналізу. Переважна більшість досліджень Винничукового стилю має літературознавчий характер, хоч усі критики та оглядачі його нових текстів згадують про колоритну мову письменника [8; 13; 16; 17; 19; 25]. По-друге, при дослідженні мови історичної (чи псевдоісторичної) белетристики Ю. Винничука варто враховувати не тільки об’єктивну потребу передати мовний колорит епохи, але й авторське бачення подачі та інтерпретації матеріалу. Мовностилістичну амплітуду історичних текстів Ю. Винничука важко досліджувати традиційними методиками, апробованими до української класики реалістичної літератури історичного жанру. Стилістична, композиційна та нарративна стратегія його мовомислення тяжіє до зразків магічного реалізму, постмодернізму та альтернативної історії. Зрештою, саме Ю. Винничука вважають фундатором нового модифікованого прозового жанру – фантазмагоричного роману на історичному тлі. Окрім традиційних способів моделювання темпорального простору через уведення до тексту відповідних темпоральних маркерів (фонетичних, лексичних (матеріальні і стилістичні архаїзми), морфологічних, синтаксичних), та використання різних типів історичної стилізації (речової, локаційно-подієвої, нарративно-викладової, композиційної), Ю. Винничук активно використовує методи і прийоми постмодерної естетики: історичного пародіювання, містифікації, нарративного експериментування, інтертекстуальності. Мовна естетика української постмодерністської прози втілює нову світоглядно-естетичну парадигму з її абсолютною свободою мовотворчості, карнавальною іронічною грою, девальвацією високого слова, літератури й ролі автора-мовотворця, ігноруванням мовної та стильової норм, довільним поєднанням мовних засобів, форм, жанрів і текстів, еkleктикою, мовним бунтом та епатажем тощо [9].

Мета розвідки – виявити й описати особливості та механізми різних типів віртуальної історичної стилізації (речової, локаційно-подієвої, наративно-викладової, композиційної) у львівській діалогії Юрія Винничука “Аптекарь” (2015) і “Сестри крові” (2018).

Виклад основного матеріалу дослідження. Літературний текст може бути історичним романом лише за декількох умов: по-перше, він має бути романом, по-друге, у ньому повинна бути певна концепція історичного часу, по-третє, історичні події мають висвітлюватися через долі окремих особистостей, нарешті історичний роман має мати сформовану концепцію художньої мови, що відбиває особливості слововжитку того періоду, який у ньому описано.

Трактування історизму у постмодерній естетиці дещо відрізняється від загальнонаукової інтерпретації цього поняття. З погляду філософії, історизм є підходом до вивчення проблем, який надає особливого значення специфічному контексту: епосі, географічному розташуванню, місцевій культурі, а також історії становлення того чи іншого питання. Історизм постмодерного тексту виконує сюжетотворчу функцію, формує авторську концепцію. Постмодерністи створюють “палімпсестну історію”, формують власну віртуальну реальність, у якій можливо майже все, переосмислюють історію та грають з історичними фактами. Крім того, такий історизм ще й сприяє грі з текстом і читачем, тож його можна визначити як псевдоісторизм чи віртуальний історизм. Ю. Ковбасенко вважає, що цей тип постмодерного історизму зовсім не схожий на “романтичне замилювання”, “кульор локаль” романтиків (у “вальтерскоттівському” чи в “гюговському” варіанті), на квазіісторизм героїчного епосу, де події минулого, свідомо чи несвідомо часто комбінувалися найнесподіванішим способом, і на міметично-аналітичний історизм класичного реалізму, визначаючи його типологічною моделлю гіперреалізму [11]. Література постмодернізму користується звичайними методами реалістичного опису, але на свій лад. Історичні факти та справжні події письменники-постмодерністи перетворюють на гру симулякрів та своєрідну фікцію, вигадливо поєднують різні історичні події, зіштовхують реальних людей з різних часових проміжків. Минуле постмодерного тексту вбудовується у сьогодення, а сьогодення створюється з матеріалу минулого. Історія набуває концептотворчої мети і наближує роман до міфу, у якому непомітні межі між реальністю і вигадкою [11].

Вже перші рецензенти “Аптекаря” відзначали концептуальну особливість його мови: “в жодному українському історичному романі нема настільки детальних описів побутового боку міста ... Бо в усіх наших історичних романах письменників у першу чергу цікавили а) самі історичні події і б) персонажі”. О. Коцарев помітив, що місцями Ю. Винничук таки “переймається тим, наскільки правдоподібними виглядатимуть речі, обставини та вчинки його персонажів. І тоді починає дещо загрузати в історизм, демонструючи мало не на кожному кроці широковідомі, впізнавані факти чи постаті” [13]. Чи не найбільшою проблемою класиків і сучасних письменників-істористів він вважає нездатність передати мовний колорит доби, проникнутись її матеріальним духом, оскільки це забирає багато сил і часу [19]. На питання, що найбільше допомогло при написанні “Аптекаря” і без яких праць цей роман не відбувся б, Ю. Винничук відповідав: “Цих книжок було дуже багато. Над робочим столом у мене є стелаж, то чотири полиці в ньому було забито книжками, яких я потребував для “Аптекаря”, і ще чимало чого було в електронному вигляді в папці. З захопленням читав “Біографію Лондона” Пітера Акройда: життя міст того

часу було багато в чому подібне. Крім того, штудіював цілу серію книжок, де описувалися окремі явища та суспільні феномени: “Історія бридоти”, “Історія тіла”, “Історія гігієни” – щось польською, щось російською. “Історія епідемій у Львові” Харевічевої – це книга саме про той період, коли у Львові була моровиця: там дуже добре описується стан каналізації, стан тогочасної медицини” [19].

Концепт Винничукового львовоцетризму ґрунтується переважно на історичній ретроспекції. “Я люблю Львів тамтой більше, ніж цей. Його в моїй уяві сформувавши спогади старих львів’ян і давні часописи, як щось величне і дуже своєрідне, не схоже ні на що. Як добре, що я ще застав старі інтер’єри, носіїв львівського балаку, пізнав справжню львівську кухню. Від самого дитинства не можу вивільнитися від тамтого Львова”, – писатиме Ю. Винничук у статті “На руїнах тамтого Львова”.

Уведення до фактури тексту матеріальних та стилістичних архаїзмів для хронологічного та локального колориту епохи належить до найбільш традиційних технік “речової” стилізації викладу. Щоправда, в естетиці постмодернізму цей стилістичний прийом має більш складну природу і функціональне навантаження, зумовлену настановою на гіперреалізм викладу [3]. Сучасний гіперреалізм ґрунтується на естетичних принципах фотореалізму, але, на відміну від нього, не прагне буквально копіювати повсякденну реальність, а працює у зворотному напрямку: об’єкти і сцени гіперреалістичного мистецтва деталізовано, щоб створити ілюзію реальності чи реальність віртуальну.

Гіперреалізм у творчому виконанні Ю. Винничука виявний передусім у практиці деталізації викладу, надмірній фактологічності, що межує іноді з візуальним енциклопедизмом, фотографічних ефектах відтворення сцен, інтер’єрів та пейзажних замальовок. Хоча подібні документалізовані експерименти з текстом не завжди подобаються читачам та рецензентам його прози. В історичній белетристиці Ю. Винничук постає як майстер ретрофотографії, тому дуже відповідально ставиться до лексичного антуражу своїх полотен. У тексті “Аптекаря” таких слів (більшість із яких має статус історизмів) використано понад 500 [23]. Вибір лексем диктували сам сюжет і декорації тексту: переважна більшість сцен роману відбувається у типових середньовічних міських локаціях: у магістраті, лавничому суді, катівні, аптеці, у кам’яницях і палацах львівських патрицій, в халупі відьми і помешканні ката, на львівських площах та тісних вуличках з шинками і корчмами. Принадну атмосферу створюють також докладні, одночасно веселі та містичні описи різноманітних знахарських і алхімічно-лікарських практик, рецептів зілля, страшних магічних книжок, духів, відьм, примітивних хірургічних операцій, бальзамів, отрути та мазей. Стратегія добору архаїзмів у “Сестрах крові” змінює тематичну орбіту, фокусуючись на відтворенні міських пейзажів та батальних сцен оборони Львова.

Значення більшості застарілих слів зрозумілі з контексту, у примітках до тексту “Аптекаря”, Ю. Винничук розтлумачує семантику лише 10 архаїзмів: *мальвазія* – ‘вино з однойменного винограду, що росте на Середземномор’ї’, *цаль* – ‘як і дюйм – 2,54 см’, *пушка* – ‘кругла бляшанка з накривкою’, *тузень* – ‘дюжина’, *меркурій* – ‘ртуть’, *камлот* – ‘дешева бавовняна тканина’, *білоголова* – ‘жінка’, *мізерикордія* – ‘кінджал милосердя, яким добивали ворога’, *алікант* – ‘іспанське вино з Андалусії’, *овочі* – ‘так ми колись називали фрукти. А те, що ми називаємо завдяки визволителям овочами, називалося городинною і яриною’ [5: 407].

У примітках до “Сестер крові” таких слів трохи більше (35): *адамашок* – ‘дамаська оздобна тканина’, *альшбант* – ‘прикраса на шії’, *білоголова* – ‘молодиця’,

бішконт – 'бісквіт', віха – 'тичка з вінком або конячим хвостом, причеплена до корчми, щоб її видно було здалеку', гарнець – 'трохи більше, як три літри', тарда – 'частина шпаги між лезом і руків'ям', твінт – 'звинт', глейт – 'охоронна грамота', густ – 'смак, вподоба', делія – 'тепла накидка з порожніми рукавами, її носили наопашики', інфамія – 'позбавлення честі', кайри – 'плоскоденки', калга – 'наступник татарського хана', кантики – 'співаники', куншитовний – 'вишуканий', мештики – 'туфельки', облавок – 'борт', овочі – 'фрукти', патлажани – 'баклажани', піріс-ага – 'татарський воєначальник', поклад – 'палуба', прангер – 'статуя, що складається з двох фігур – Феміди з зав'язаними очима та ката з піднятим мечем, притулених спинами один до одного. Зберігається в Італійському дворіку, раніше стояла перед Ратушею', регіментар – 'військовий командир', уконтентований – 'задоволений', тарабан – 'давня назва бубна', трагачі – 'вантажники', туркус – 'бірюза', фризи – 'коні з Фризії (край, що займає частину Північної Німеччини та Північних Нідерландів)', хінчик – 'китаець', циррограф – 'у цьому випадку запис душі диявола', шермерка – 'фехтування', штудерний – 'вишуканий, майстерний', яспис – 'яшма'.

Значення окремих архаїзмів (іноді досить розлого) пояснено безпосередньо у текстах романів: *човганки* [5: 132] – 'перестарілі мандрьохы та повії'; *індермах* [5: 42] – 'як прийнято тут називати задню частину будинку'; *Меч Відплати* [5: 106–107] – 'мав церемоніальні функції і зберігався в приміщенні суду; його ніс суддя перед собою до місця страти, щоб показати свою владу над життям і смертю злочинця. Такі мечі були прикрашені повчальними сюжетами і глибокодумними написами [...] Меч був завдовжки з лікоть і важчим за Караючий Меч, на ньому з одного боку була зображена шибениця з повішеним, а з другого – стражденна Свята Катерина'; *муміє* [5: 83] – 'менструаційна рідина померлої жінки'; *теріак* [5: 52] – 'належить до найдорожчих ліків. Бо його уміють виробляти тільки у Венеції. І лише окремі фармацевти знають секрет його виготовлення. Щоб отримати теріак, треба шістдесят чотири різні складники дуже рідкісних і дорогих ліків, а найголовнішим з них є чудодійне м'ясо змії, яку неабияк важко знайти і спіймати'; *відьми родимі* [5: 145] – 'хвоста мають, котрого не видно, бо втягують в себе, але, коли ся купают, тогди той хвіст вилізає і ся киває по воді [...] не такі страшні, як вчені, бо та не є винна, їж під такою планетою ся вродила', *відьми вчені* [5: 145] – 'самі забagli зробитися чарівницями'; *купіль* [5: 146] – 'найужитечніша проба о відьомство [...] Чарівницю зв'язати в "козла" – праву руку вивернути за спину і примочувати до зігнутої лівої руки, а ліву руку – до правої ноги. Тогди, прив'язавши довгого ретязя до неї, пустити на воду, кінець ретязя тримаючи обіруч', *альтембас* [7: 87] – 'коштовна тканина з випуклими узорами, перетикана золотими нитками, рід оксамитного брокасу'; *блават* [7: 87] – 'цінна шовкова тканина, найчастіше блакитна, хоча є у нас блават, комбінований з лямою'; *ляма* [7: 87] – 'шовкова тканина, виткана золотими нитками'; *златоглав* [7: 87] – 'тканина з золотих ниток і фламандським мереживом'.

В цілому критично високу концентрацію лексичних архаїзмів спостерігаємо лише у кількох стилізованих описових пасажах, умисне імплантованих до тексту для відтворення середньовічного антуражу аптечних інтер'єрів та рецептурного протоколювання і в стилізованих під цитування інтертекстуальних фрагментах. У решті випадків Ю. Винничуку вдається вміло балансувати між доцільністю і необхідністю та знаходити консенсус у виборі потрібної форми чи слова.

Для наскрізь львівського письменника Ю. Винничука, автора низки історико-краєзнавчих нарисів про Львів, львівська середньовічна белетристика була черговою спробою художнього осмислення образу Міста в історичній ретроспективі – “тамтого Львова” пізньосередньовічного формату. Просторово-часовий хронотоп діалогії, створений із окремих цікавих локусів, презентує Львів епохи Середньовіччя і безпосередньо атмосферу урбаністичного простору цієї доби. Топонімний простір львівських романів Ю. Винничука цілком історичний і достовірний, для більшості епізодів Ю. Винничук підбирає чіткі вказівки на конкретні історичні локації. Поряд із вигаданими і фантастичними персонажами у романах діють (або про них є побіжні згадки) цілком реальні історичні особи (*Бартоломеї Зиморович* – львівський поет, історик і бургомістр, який перед посадою бургомістра тривалий час був лавником і магістратським суддею [5: 42], його брат *Шимон Зиморович* – львівський поет [5: 365], *Юрій Немирич* – руський магнат, воєначальник і дипломат доби Хмельниччини [5: 341], *Павло Кампіан* – доктор медицини, купець, львівський райця і бургомістр [5: 263], *Мартин Никанор Анчевський* – доктор медицини і філософії, купець, львівський райця і бургомістр [5: 269], легендарний львівський розбійник *Мадей* [5: 201], *Андрій Чехович*, *Самійло Кушевич*, *Богдан Хмельницький* та ін.). Центральний образ Аптекаря теж має реального життєвого прототипа – студента *Лукаша Гулевича*, русина, що здобував медичну освіту в італійських університетах.

Естетика постмодернізму позначається на композиційній та наративній структурі романів. Дослідники відзначають, що постмодерна доктрина освоєння дійсності, яка апріорі скептично ставиться до можливості “нового” в літературі, тим самим визнає за структурну ознаку художнього тексту інтертекстуальність, що проявляється у техніці маніпуляції наративними перспективами, самопредставленні, аж до стирання різниці між фікцією та реальністю, гетероглосії чужих текстів, цитат, чужих голосів, мов, їх гібридизації, креолізації тощо. Ю. Андрухович наголошував, що постмодерний текст, “перейнятий майже виключно цитуванням, колажує, монтує, паразитує на текстах попередників; абсолютизує гру заради гри, виключивши поза дискурс живу автентичну оповідь (наративу), переживань і настроїв; ...заграє з масовою культурою, демонструючи несмак, вульгарність...; руйнує ієрархію, підмінює поняття, позбавляє сенсу, розмиває межі, бере слова в лапки, хаотизує й без того хаотичне буття” [1: 15]. Можна стверджувати, що інтертекстуальність у романах Ю. Винничука виявна у двох нерівнозначних площинах: у макроінтертекстуальності композиційної структури та у мікроінтертекстуальності окремих комунікативних фрагментів.

Наприклад, текст “Аптекаря” створено за традиційною лінійною моделлю з хронологічно впорядкованим сюжетом із незначними ретроспективними відгалуженнями, але нараційну його архітектоніку важко назвати типовою. Поруч із традиційним відстороненим наратором-спостерігачем, що веде оповідь від третьої особи, у тексті діє наративний дискурс головного персонажа, що веде виклад від свого імені (так званого я-нарація). Із 33 розділів роману рівно третину (1, 3, 6, 9, 20–21, 23, 25, 26–27, 31) написано у формі щоденника Аптекаря (**Записки Лукаша Гулевича, доктора медицини у місті Львові, писаних 23 березня року Божого 1648-го**). Зважаючи на значний обсяг текстового матеріалу, Ю. Винничук відмовляється від перспективи натуралістичного протоколювання книжного пізньосередньовічного стилю, декоруючи дискурси лише стилізованими зачинами, типовими для мемуарної літератури тієї епохи.

У тексті “Аптекаря” чимало мікрофрагментів з псевдоісторичними цитатами із старольвівських хронік, наукових трактатів, книг і манускриптів Львівського магістрату, листів і мемуарів, у яких Ю. Винничук вправляється у середньовічній книжності та синтаксисі. Інтенсивність архаїзації та історичного колоруювання цитат залежить від жанрових та соціолінгвістичних особливостей фрагментів. В окремих випадках імітація давньої мови забезпечується натуралістичним уживанням фонетичних і морфологічних діалектизмів, властивих наддністрянському говору.

Представники постмодернізму, зображуючи фантасмагоричне як звичайну подію, одивнюють реальність, надають їй феєричного характеру, аби відсвіжити читачеве світовідчуття, вразити парадоксами реальної дійсності, відкрити прихований сенс і ширші обрії буття. Характерними рисами стилістики сучасного постмодерністського роману є тематично-образна двоплановість, параболічність, використання умовно-метафоричних, алегорично-притчевих форм, які в конкретних, але дивно змінених образах здатні виражати бентежні апорії. Характерні риси постмодерної літератури – гра з читачем, нездоланна пристрасть до містифікацій, пародіювання та інших специфічних способів організації інтертексту, що їх часто називають “подвійним кодом” – характеризує і Винничукові тексти.

У літературознавчих колах Ю. Винничук відомий своїми численними містифікаціями, частину з яких він розвінчав сам, а частина з них продовжує побутовувати в літературних колах під виглядом дійсних фактів. Чи не найвідомішими містифікаціями автора можна вважати “Плач над градом Кия” Ріангабара і “Пісню світову” Анни Любівичівни, що були надруковані як віднайдені тексти XIII та XVII ст. відповідно і були настільки вдалими, що увійшли до поважних наукових видань. Врешті, Ю. Винничук вирішив розкрити їх сам, оскільки жоден науковець не зміг розвінчати його містифікацій. Рецензенти Винничукових текстів відзначають, що він “досконало володіє мистецтвом гри з читачем, часто за фікцією прихована правда, а за правдою нерідко стоїть фікція. Незважаючи на певну хаотичність і розпорошеність тексту, у підсумку вона сприймається досить цілісно, і виникає відчуття, що майже всі деталі знаходяться на своїх місцях” [17].

Історичні містифікації Ю. Винничука виявні у кількох вимірах архітектоніки його львівських текстів. По-перше, до цілком достовірних описів середньовічного Львова, що нагадує давні люстраційні описи міста, письменник долучає міфологічний концепт Львова як портового міста, а Полтви як судноплавної річки. В “Аптекарі”, до прикладу, є чимало мікрофрагментів з псевдоісторичними цитатами зі старольвівських хронік, наукових трактатів, книг і манускриптів Львівського магістрату, листів і мемуарів, де автор вправляється у середньовічній книжності та синтаксисі. Інтенсивність архаїзації та історичного колоруювання цитат залежить від жанрових та соціолінгвістичних особливостей фрагментів. У 2004 р. у міфологічній енциклопедії “Чорт зна що” Ю. Винничук опублікував свою чергову містифікацію “**О духах злих і нечестивих**”, авторство якої приписав Томашу з Рави Рутенцю. Трактат подано як оригінальний віднайдений текст староруського письменства з 1563 р. і написано стилізованою староукраїнською мовою того часу. Розділ з літературної містифікації під назвою “**Про те, які чорти бувають**” у тексті “Аптекаря” передано повністю.

Як елемент стилістичної містифікації з рясним використанням давньоукраїнських мовних норм і наддністрянських лексичних, фонетичних, граматичних і синтаксичних діалектизмів можна трактувати авторський переклад

Ю. Винничука цитат із роману французького новеліста **П. де Брантома** “**Життя галантних дам**”, вплетених до тексту “Сестер крові”.

Цікаві випадки темпоральних викривлень комунікації декілька разів зустрічаємо у мовних партіях Франца – диявола, що живе у різних часах і вимірах, тому розмовляє різними хронологічними мовними субкодами і мислить водночас поняттями XVII і XXI ст.

Функціонально-стилістична категорія розмовності – одна з визначальних у концепції розвитку літературної мови загалом і мови художньої прози зокрема. Саме вона акумулює моделі, способи, прийоми використання засобів стилізації розмовності та вектори їхньої модифікації, пов’язані з часово-просторовою динамікою літературномовного процесу [24]. У стосунку до представників галицького постмодернізму актуалізується ще одна, не менш важлива, складова: прагнення створювати “багаторівневі тексти-задоволення, у яких кожен дібраний письменником елемент має своє місце і вагу у системі стилістичних хитросплетінь і у свій особливий спосіб додає тілам текстів еротичності, принадності для читача” [15: 434]. Освоюючи урбаністичну мовну стихію галицького міста, письменники вдавалися до мовленнєвої поліфонії з використанням діалектизмів, “звукових спотворень”, “інтонаційних вивихів”, іншомовних слів, просторічних проклять і лайки, кліше масової культури тощо [2]. Найпоширенішими мовними прийомами постмодерної стилістики стали іронія та стилізація: сучасна постмодерна проза рясніє діалектизмами, суржилом, просторіччям, нецензурною лексикою і лайкою [12: 51]. Стилістична маргіналізація текстів (у тому числі через введення у мову регіоналізмів, локалізмів, діалектизмів) є засобом карнавалізації романного стилю [9: 11].

Юрія Винничука небезпідставно вважають за одного з найбільших промоутерів традиційної галицької культури і мови. Головним майданчиком такої культурної промоції виступають його тексти. На проблему галицизмів і їх місця у системі українського літературного словожитку сам Ю. Винничук має свій специфічний погляд. У статті “Страхітливий привид галицизмів” письменник, зокрема, писав: “Одне видавництво мені вислало цілий список слів у моєму романі, які на їхню думку були галицизмами і їх треба було пояснити. У відповідь я надіслав посилання на тлумачний “Словник української мови”, де більшість із цих слів були. І вживали їх не галичани” [6]. У романах Ю. Винничука діалектизми й регіоналізми використано з метою стилізації – наперед спланованої, передбаченої реакції читача на гротескове, гумористично-сатиричне зображення вигаданих подій, що досягається, зокрема, лексичними засобами стилізованого львівського койне. Мовна експресія накладається на змодельований автором ірреальний світ. До гри з читачем залучаються традиційні авторські словники галицизмів, у яких роль засобів стилізації виконують діалектні, регіональні слова, відмінні від літературної норми й чинного правопису граматичні форми.

Діалектні одиниці є важливим компонентом художньомовної організації творів Ю. Винничука [20; 21]. Діалектна домінанта “галицької мови” лежить в основі творення мовного образу Львова та уявляє урбаністичні пейзажі Ю. Винничука. Для описів різноманітних ситуацій із життя львів’ян автор послуговується, за його ж словами, “львівським балаком”. “Частково у цей балак (львівський) використовую у своїх творах. Декого це дратує – тих, хто вважає, що має бути чиста літературна мова – і все. Я так не вважаю. В цілому світі розвиваються цікаві регіональні літератури. Можна назвати світової слави митців – П’єра-Паоло Пазоліні, який писав мовою

фріулі, або провансалець Фредерік Містраль – яких перекладають всіма мовами, хоч вони писали діалектами. Втім, я не пишу чистим діалектом, я пишу літературною мовою, але вношу в неї галицький колорит” [6].

Насиченість різних уривків тексту діалектизмами – не однакова. Деякі лексичні одиниці своїм фонетичним оформленням лише натякають на діалектне джерело, власне, вони виконують роль засобів стилізації під невимушене говіркове спілкування. Фонетичних і морфологічних діалектизмів у тексті роману знаходимо значно менше, аніж лексичних. Фонетичні та морфологічні діалектизми автор вживає лише в мікродіалогах персонажів.

Висновки і перспективи дослідження. Мовностилістичну амплітуду історичних (чи псевдоісторичних) текстів Ю. Винничука важко досліджувати традиційними методиками, апробованими до української класики реалістичної літератури історичного жанру. Стилістична, композиційна та наративна стратегія його мовомислення тяжіє до зразків магічного реалізму, постмодернізму та альтернативної історії. Зрештою, саме Ю. Винничука вважають фундатором нового модифікованого прозового жанру – фантазмагоричного роману на історичному тлі. Окрім традиційних способів моделювання темпорального простору через уведення до тексту відповідних темпоральними маркерів (фонетичних, лексичних (матеріальні і стилістичні архаїзми), морфологічних, синтаксичних) та використання різних типів історичної стилізації (речової, локаційно-подієвої, наративно-викладової, композиційної), Ю. Винничук активно використовує методи і прийоми постмодерної естетики: історичного пародіювання, містифікації, наративного експериментування, інтертекстуальності.

Перспективним напрямом дослідження Винничукового стилю видається спостереження за технікою стилізації (темпоральної, регіональної, соціальної) в інших текстах письменника львівського циклу та порівняння його ідіостилю з творчою рецептурою колег з літературного цеху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрухович Ю. Повернення літератури? / Ю. Андрухович // Плерома. – № 3. Проект “Повернення деміургів”. Мала українська енциклопедія актуальної літератури (МУЕАЛ). – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1998. – С. 14–21.
2. Баліна К. Український постмодернізм. Постмодерністський дискурс Юрія Андруховича. [Електронний ресурс] / К. Баліна. – Режим доступу: <http://www.ukrlit.net/article1/1856.html>
3. Боросовська І. Гіперреалізм як засада мовної стилізації викладу у старольвівській белетристиці Юрія Винничука / І. Боросовська // Науковий вісник ДДПУ імені Івана Франка. – 2019. – С. 11–14. – (Серія: Філологічні науки (мовознавство); вип. 12).
4. Васьків М. Морфологія роману, його жанрові різновиди. Проблема класифікації / М. Васьків // Наукові праці Кам’янець-Подільського національного університету. – 2010. – С. 23–27.
5. Винничук Ю. Аптекарь : роман / Юрій Винничук. – Харків : Фоліо, 2015. – 443 с.

6. *Винничук Ю.* Страхітливий привид галицизмів. [Електронний ресурс] / Ю. Винничук. – Режим доступу : <https://zbruc.eu/node/12075>.
7. *Винничук Ю.* Сестри крові : роман / Юрій Винничук. – Харків : Фоліо, 2018. – 443 с.
8. *Вир історії і містифікації: 65 років від дня народження Ю. Винничука.* Біобібліографічна довідка // Кам'янець-Подільська міська бібліотека імені Костя Солухи, 2017. – 17 с.
9. *Дегтярьова І. О.* Стилiстичний потенціал української постмодерністичної прози : автореф. дис. ... канд. філол. наук / І. О. Дегтярьова. – Київ, 2009. – 27 с.
10. *Ковбаса І.* Містифікатор Винничук. [Електронний ресурс] / І. Ковбаса. – Режим доступу : <http://web.archive.org/web/20170318021207/http://litakcent.com/2009/06/25/mistyfikator-vynnychuk/>.
11. *Ковбасенко Ю.* Література постмодернізму: По той бік різних боків / Ю. І. Ковбасенко // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2002. – № 5. – С. 2–12.
12. *Ковтун О. В.* Діалектна лексика у сучасній українській прозі в аспекті перекладу / О. В. Ковтун // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2017. – С. 184–188. – (Серія Філологія ; № 28).
13. *Коцарев Г.* “Аптекарь” Винничука: відьми, катування, страшні магiчні книжки, бальзамами, отруги і трошки сексу. [Електронний ресурс] / Г. Коцарев. – Режим доступу : http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/63534/Aptekar_Vynnychuka_vidmy_katuvanna_strashni_magichni_knyzhky/.
14. *Мельнікова Ю. О.* Генеза історичного роману в українському літературознавстві як однієї з модифікацій жанру / Ю. О. Мельнікова // Актуальні проблеми слов'янської філології. – 2010. – Вип. XXIII. – Ч. II. – С. 56–69.
15. *Нечипоренко М. Ю.* Функціональне навантаження діалектизмів у текстах Ю. Андруховича як джерело перекладацьких труднощів (на матеріалі перекладів “Рекреацій”, “Московіади” та “Перверзії” англійською та польською мовами) / М. Ю. Нечипоренко // Мова і культура. – 2011. – Вип. 14, т. 4. – С. 431–438.
16. *Семків Р.* Бурлеск і пародія у творчості Юрія Винничука / Р. Семків // Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки. – 2015. – Т. 176. – С. 52–57.
17. *Семків Р.* Юрій Винничук як центральна постать галицької бурлескної літератури / Р. Семків // Після постмодернізму? – Київ : НаУКМА, 2012. – С. 83–98.
18. *Сікора Г.* Текст міста як лінгвістичний феномен / Г. Сікора // Українська мова. – 2016. – № 4. – С. 122–135.
19. *Стасиневич С.* Юрій Винничук: Реалізм в літературі – це часто страшенно нудно. [Електронний ресурс] / С. Стасиневич. – Режим доступу : <https://rozmova.wordpress.com/2015/10/08/urij-vynnychuk/>

20. Стецик К. Наддністрянський говор в художественном языке Ю. Винничука / К. Стецик // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2015. – № 2 (44). – Ч. 2. – С. 181–184.
21. Стецик Х. М. Наддністрянські діалектні елементи в українській художній прозі : автореф. дис ... канд. філолог. наук: 10.02.01 / Христина Миколаївна Стецик. – Івано-Франківськ, 2015. – 20 с.
22. Тулузакова О. Г. Лексика української постмодерністської прози на тлі загальнолітературної норми 30–80-х рр. ХХ ст. : автореф. дис ... канд. філол. наук / О. Г. Тулузакова. – Харків : б. в., 2010. – 20 с.
23. Ціхоцький І. Старолівська белетристика Юрія Винничука: авторська концепція мовного історизму (на матеріалі роману “Аптекарь”) / І. Ціхоцький, І. Боросовська // Вісник Львівського університету.. – 2018. – С. 30–47. – (Серія філологічна ; вип. 68).
24. Цуркан М. Стилізація розмовності в оповідній структурі прозового твору: теоретико-методологічний аспект / М. Цуркан // Science and Education a New Dimension. Philology.– Budapest, 2014. – II(5). – Iss. 28. – P. 107–111.
25. Чернюк С. Комунікаційна ризоматика роману Ю. Винничука “Аптекарь”. [Електронний ресурс] / С. Чернюк. – Режим доступу : <http://litstudies.chdu.edu.ua/article/view/84601>.
26. Danylyuk M. Provokace a mystifikace v tvorbě Jurije Vynnyčuka: Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce Mgr. Tereza Chlaňová, Ph.D] / M. Danylyuk. – Praha, 2012. – 52 s.

REFERENCES

1. Andrukhovych, Y. (1998). Povernennia literatury? Pleroma. № 3. Proekt “Povernennia demiurhiv”. Mala ukrainska entsyklopediia aktualnoi literatury (MUEAL). Ivano-Frankivsk: Lileia-NV.
2. Balina, K. Ukrainyski postmodernizm. Postmodernistskyi dyskurs Yuriiia Andrukhovycha. Retrieved from <http://www.ukrlit.net/article1/1856.html>
3. Borosovska, I. (2019). Hiperrealizm yak zasada movnoi stylizatsii vykladu u starolvivskii beletrystytsi Yuriiia Vynnychuka. Naukovyi visnyk DDPU imeni Ivana Franka. Seriia: Filolohichni nauky (movoznavstvo), vyp. 12. Drohobych.
4. Vaskiv, M. (2010). Morfolohiia romanu, yoho zhanrovi riznovydy. Problema klasyfikatsii. Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu. Kamianets-Podilsky.
5. Vynnychuk, .Y. (2015). Aptekar: Roman. Kharkiv: Folio.
6. Vynnychuk, Y. Strakhitlyvyi pryvyd halytysymiv. Retrieved from <https://zbruc.eu/node/12075>.
7. Vynnychuk, Y. (2018). Sestrykrovi: Roman. Kharkiv: Folio.
8. Vyr istorii i mistyfikatsii: 65 rokiv vid dnia narodzhennia Yu. Vynnychuka. Biobibliohrafichna dovidka (2017). Kamianets-Podilska miska biblioteka imeni Kostia Solukhy.
9. Dehtiarova, I. O. (2009). Stylistychnyi potentsial ukrainskoi postmodernistychnoi prozy : avtoref. dys. ... kand. filoloh. nauk. Kyiv.

10. Kovbasa, I. *Mistyfikator Vynnychuk*. Retrieved from <http://litakcent.com/2009/06/25/mistyfikator-vynnychuk/>.
11. Kovbasenko, Y. (2002). *Literatura postmodernizmu: Po toi bik riznykh bokiv. Zarubizhna literatura v navchalnykh zakladakh, № 5*. Kyiv.
12. Kovtun, O. V. (2017). Dialektna leksyka u suchasni ukrainskii prozi v aspekti perekladu. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii Filolohiia, № 28*.
13. Kotsarev, O. “Aptekar” Vynnychuka: vidmy, katuvannia, strashni mahichni knyzhky, balzamy, otruty i troshky seksu. Retrieved from http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/63534/Aptekar_Vynnychuka_vidmy_katuvanna_strashni_magichni_knyzhky.
14. Melnikova, Y. O. (2010). Geneza istorychnoho romanu v ukrainskomu literaturoznavstvi yak odniiei z modyfikatsii zhanru. *Aktualni problemy slovianskoi filolohii, vol. XXIII, II*.
15. Nechyporenko, M. Y. (2011). Funktsionalne navantazhennia dialektyzmiv u tekstakh Yu. Andrukhovycha yak dzherelo perekladatskykh trudnoshchiv (na materialii perekladiv “Rekreatsii”, “Moskoviady” ta “Perverzii” anhliiskoiu ta polskoiu movamy) / M. Yu. Nechyporenko. *Mova i kultura, vol. 14, 4*.
16. Semkiv, R. (2015). Burlesk i parodiia u tvorchoosti Yurii Vynnychuka. *Naukovi zapysky NaUKMA. Filolohichni nauky, t. 176*. Kyiv.
17. Semkiv, R. (2012). Yurii Vynnychuk yak tsentralna postat halytskoi burlesknoi literatury. *Pislia postmodernizmu*. Kyiv.
18. Sikora, H. (2016). Tekst mista yak linhvistychnyi fenomen. *Ukrainska mova, № 4*. Kyiv.
19. Stasynevych, Y. *Yurii Vynnychuk: Realizm v literaturi – tse chasto strashenno nudno*. Retrieved from <https://rozmova.wordpress.com/2015/10/08/urij-vynnychuk/>
20. Stetsyk, K. (2015). Naddnestrianskiy hovor v khudozhestvennom yazyke Yu. Vynnychuka. *Fylolohicheskye nauky. Voprosy teorii i praktiki, № 2 (44), Ch. 2*. Tambov.
21. Stetsyk, K. M. (2015). *Naddnistrianski dialektni elementy v ukrainskii khudozhnii prozi: avtoref. dys ... kand. filoloh. nauk: 10.02.01. – ukrainska mova*. Ivano-Frankivsk.
22. Tuluzakova, O. H. (2010). *Leksyka ukrainskoi postmodernistskoi prozy na tli zahalno-literaturnoi normy 30-80-ykh rr. XX st.: avtoref. dys ... kand. filoloh. nauk: 10.02.01. – ukrainska mova*. Kharkiv.
23. Tsikhotskyi, I., Borosovska, I. (2018). Starolvivska beletrystyka Yurii Vynnychuka: avtorska kontseptsiia movnoho istorizmu (na materialii romanu “Aptekar”). *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii filolohichna, vyp. 68*. Lviv.
24. Tsurkan, M. (2014). Stylizatsiia rozmovnosti v opovidnii strukturi prozovoho tvor: teoretyko-metodolohichniy aspekt. *Science and Education a New Dimension. Philology. II(5), sssue: 28*. Budapest.
25. Cherniuk, S. *Komunikatsiina ryzomatyka romanu Yu. Vynnychuka “Aptekar”*. Retrieved from <http://litstudies.chdu.edu.ua/article/view/84601>.
26. Danylyuk, M. (2012). *Provokace a mystifikace v tvorbe Jurije Vynnyčuka: Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce Mgr. Tereza Chláňová, Ph.D. Praha*.

*Стаття надійшла до редколегії 10. 02. 2020
доопрацьована 01. 03. 2020
прийнята до друку 07. 03. 2020*

**“VIRTUAL HISTORISM” AS A TEXT CREATION PROBLEM
IN MODERN UKRAINIAN FICTION
(ON THE MATERIAL OF THE NOVELS BY YURI VYNNYCHUK)**

Лона Borosovska

*Ivan Franko Lviv National University
Department of Ukrainian language,
1, Universytets'ka Str., Lviv, Ukraine, 79000,
phone (80 322) 296 47 17
e-mail: ilonaborosovska@gmail.com*

The article describes the features and mechanisms of various types of historical styling (real, locational-event, narrative, compositional, compositional) in the novel by the contemporary Ukrainian fiction writer Yuriy Vinnychuk “Pharmacy” (2015) and “Blood sisters” (2018). The Vynnychuk concept of linguistic historicism is dependent on the specifics of the modified postmodern genres (“phantasmagoric novel on a historical background”), the author’s vision of the processing and implantation of text material and narrative strategy. The study of the historical color of the era, based on the historical styling of the system of relations between modern and outdated lexical-stylistic and grammatical means of language aesthetically transformed according to the laws of linguistic harmony and contrast, has a long tradition in Ukrainian linguistics. But the peculiarities of historical styling in the modified postmodern genres, which certainly have their own specifics, because they depend on the author’s views on the processing and implantation of text material and narrative strategy, have not yet been the subject of scientific analysis. That is, in the study of the language of the historical (or pseudo-historical) fiction of Vynnychuk, one should take into account not only the objective need to convey the linguistic color of the era, but also a subjective artistic guideline for the mystification and phantasmagorization of historical discourse. The introduction to the texture of the text of material and stylistic archaisms for the chronological and localization of the epoch belongs to the most traditional techniques of “real” stylization of the presentation. In the text “Pharmacist” of such words used more than 500. The choice of lexemes dictated the plot itself and the scenery of the text: the vast majority of scenes of the novel occur in typical medieval city locations: in the magistrate, the court room, the locksmiths, pharmacies, in the houses and palaces of the Lviv patricians, in the witches’ hut and the rooms of the kata, on Lviv squares and in the narrow streets with taverns and taverns. The high level of historical authenticity have artistic space, topography and anthroponymy of the text, which is the basis of location-event stylization. The spatial-temporal chronotope, created from some interesting loci, presents Lviv’s epoch of the Middle Ages and directly the atmosphere of the urban space of this time. Despite the fact that the “Pharmacy” was created on the basis of a traditional linear model with a chronologically ordered plot with minor retrospective branches, it is difficult to call its narrative architectural a typical one. Along with the traditional detached observer-observer, who follows a narrative from a third person, the narrative discourse of the main character that speaks on its behalf (i.e., i-naration) operates in the text. In the text there are a lot of microfragments with pseudo-historical citations from Starovich chronicles, scientific treatises, books and manuscripts of Lviv magistrate, letters and memoirs, in which Vynnychuk is practiced in medieval book-keeping and syntax. The intensity of archaization and historical collocation of quotations depends on genre and sociolinguistic features of fragments. The perspective direction of the study of Vynnychuk style is the observation of styling techniques (temporal, regional, social) in other texts of the writer of the Lviv cycle and a comparison of his idiostyle with the creative recipe of colleagues from the literary workshop.

Keywords: historical novel, phantasmagoria, stylization, linguistic color of the epoch, archaization, lexical archaisms, narration.